

ALTI İLKE

Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA

Atatürk İnkılâbının esaslarının pekiştirilmesinde "Birlik", "Demokrasi", "Otorite", "Çağdaşlık", "Eşitlik", "Halk İle Devletin Bütünleşmesi" önemli etkenler olarak göze çarpmaktadır. Bunlar altı ilkenin oluşmasında önemli faktörler olarak görülmektedir. Atatürk inkılâplarının tam olarak anlaşılabilmesi ve bilinmesi altı ilkenin incelenmesi ve değerlendirilmesi ile mümkündür. Altı ilkenin kabulü ile çağdaşlaşmaya yönelik adımların en önemlisi atılmıştır. Altı ilke çok cepheli, zengin, ilerici, çağı yakalayabilecek ve çağın gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikteki unsurları bünyesinde toplaması bakımından büyük öneme sahiptir. Altı ilke zaman zaman güncel konu olarak kamu oyuna yansıtılmakta, çeşitli yorum ve tartışmalara neden olmaktadır.

Altı ilkenin tarihi seyri aşamalı olmuştur. 1928'de anayasaya altı ilkeden biri olan laiklik girmiştir. 10 Nisan 1928'de Teşkilât-ı Esâsiye Kanununda bazı değişiklikler yapılmış ve 1924 Teşkilat-ı Esâsiyesinin ikinci maddesinde yazılı olan "Türkiye Devletinin dini, din-i İslâmdır" fıkrası ile yirmialtıncı maddesindeki "Ahkâm-ı şer'iyenin Büyük Millet Meclisi tarafından yürütüleceğini" belirten cümle kaldırılmış, ayrıca, milletvekillerin ve cumhurbaşkanının yaptıkları yeminlerde dini kurallar kapsamından çıkarılarak, bunların namus üzerine içilmesi kabul edilmiştir¹. Halk Fırkasının üçüncü büyük kongresi 10 Mayıs 1931'de başlamış, 18 Mayıs 1931'de sonuçlanmış. Fırkanın toplantığı tarihlerde, 17 Mayıs 1931'de Fırkanın yeni programının üçüncü maddesi "Devletin esas teşkilatı: Türkiye milliyetçi, halkçı, devletçilik, lâik ve inkılâpçı bir cumhuriyettir" şeklinde düzenlenmişti. Bu hususlar 5 Şubat 1937'de Anayasanın hükümleri içersine sokuldu.

¹ Goloğlu, Mahmut; Devrimler ve Tepkileri, Ankara. 1972, sh. 235-237, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre. III, c. III, sh. 104, 112, 125.

Bu kısa izahtan sonra altı ilkenin tek tek incelemesine geçebiliriz. Öncelikle altı ilkenin anayasaya ilk giren ilkesi olan laiklikten işe başlıyoruz.

Laiklik:

Teokratik düzene göre yönetilen Osmanlı İmparatorluğunda ana kanun olarak "şeriat" ön plandadır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun gelişmesi ve genişlemesi sonucu şeriatın ruhuna uygun olan tefsirlerle bir İslam Hukuku meydana getirilmiş ve buna da "Fıkıh" denilmiştir. Fıkıh kişiler arasında ilişkilerden, kamu hukukuna, devletin iç kurumlarına ve çalışmalarına ait hükümler koymuştu. Bu hükümler doğal olarak İslam devletlerinin durumlarına, bölgelerine göre farklılıklar göstermekteydi. Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı almasıyla halifelik Osmanlı Hanedanına geçmiş gibi itibar olunmuştur. Aslında Osmanlılar Halifeliğe resmî bir statü vermemişlerdir. Padişahlar hem basılan paralarda halife yerine sultan, hem de cuma hutbelerinde sultan tabirini kullanmışlardır. Osmanlı padişahları, halife unvanını ancak İmparatorluğun çöküş devrinde kullanmışlardır².

Herşeye karşın Osmanlı İmparatorluğunda hukûkî kuralların uygulanmasına şeriat hukukunun yeterli olmayacağı çok açıktır. Devletin yönetim, idare, malî, ekonomi, kültür ve adlî konularda şeriata dayalı bir sistemle yönetilmesini istemek ve düşünmek olanaksızdır. Hele bu toplumun yalnızca Müslümanlardan değil de çeşitli ırk, din, dil, örf ve adetlere bağlı Müslim ve gayr-i Müslimlerden oluşan bir toplum olduğunu düşünürsek bu gerçek daha açık olarak ortaya çıkar. Toprak hukuku, ceza hukuku, ekonomik kaideler hiç şüphesiz yalnızca dünya ile çok az kuralı kapsayan Kuran sistemi ile yönetilemezdi. Örneğin faiz de, narh koymak usulü de Osmanlı toplumunda çok rahat tatbik edilebilmiştir. Şeriat yeterli olmadığı için Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim, IV. Murat kanunnameler yayınlamışlardır. Bu arada eyalet ve sancak Kanunnameleri de sık sık yayınlanmıştır³. Ancak, zamanla bağnaz-

² Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, Ankara. 1962, c. 8, sh. 193.

³ Kanunnameler için bak: Fatih Kanunnamesi: "Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte, Wien 1921 (Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi) B.M. Arif'in yayınladığı Fatih Kanunnamesi, T.O.E.M'ında yayınlanmıştır. İst. 1330. Aynı yazarın aynı dergide İst. 1329 (1913) Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesi yayınlanmıştır. Hadiye Tuncer tarafından Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesi, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından basılmıştır. Ankara. 1987. Aynı Ali; Kavanin-i Ali Osman Der Hulasa-i Meza-

lık ve dini yanlış yorumlamalar İmparatorluğun gerileme devirlerinde kendini göstermeye ve örf ile ilgili yasalar bir tarafa bırakılmaya başlandı.

Tanzimat Döneminde ise hukuk devletine geçiş süreci başladı. 1850'de Ceza Kanunu, Ticaret Kanunnamesi, 1864'de Deniz Ticaret Kanunnamesi, 1869'da Mecelle'nin işleme girmesi, 1860'da ticaret mahkemelerinin kurulması bu konuda önemli adımlar olarak görülmektedir. Ancak, en önemlisi 1876'da ilk anayasa ve 1908'deki ikinci anayasadır. Bütün bu yeniliklere karşın fetva müessesesi sürüp gitmektedir. İkilikler de artmıştır. Bir yandan medrese diğer taraftan mektep, bir yandan şer'îye, diğer yandan nizamiye mektepleri varlığını sürdürmektedir. Bütün bunlar çağdaşlaşmayı ve laik düzene geçişi uzatan hareketler olarak kabul edilmelidir.

Meşrutiyetin başlarında Mithat Paşa fetva müessesesinin kaldırılması yönündeki önerisini cesaretle ortaya koyarken, "İctihat Dergisi"nde yayınlanan bir yazı da, daha sonra Atatürk Döneminde yapılacak yeniliklerin ilk kıvılcımlarını ortaya koymaktadır. İctihat Dergisinde Mecellenin kaldırılması ya da yeniden düzenlenmesi, şer'î mahkemelerin kaldırılması ve nizami mahkemelerde yeni düzenlemelerin yapılması, latin harflerinin kabulü, üfürükçülüğün kaldırılması, evliya ziyaretlerinin yasaklanması, sarık sarmanın, cübbe giymenin yalnızca dini mensublara tanınması, kadınların diledikleri gibi giyinebilmeleri, yerli malı kullanılması, fesin kaldırılması, padişahın bir tek karısının olması, tekke ve zaviyelerin kaldırılması, Avrupa Medeni Kanununun kabulü ile evlenme ve boşanma şartlarının değişmesi, birden fazla kadınla evliliğin yasaklanması gerektiği açıklanmaktaydı⁴. Mustafa Kemal yukarıda izah ettiğimiz hususların hepsini zamanı geldiğinde uygulamaya sokmuştur. Ancak, kendisinin bu önerilerden yararlanıp, yararlanmadığını bilmemekteyiz.

min-i Defter-i Divan, Yazma. 1280, Türk Tarih Kurumu. Aynı Ali Efendi'nin bu yazması daha sonra Hadiye Tuncer tarafından konuşma diline çevrilerek "Osmanlı İmparatorluğunda Eyalet Taksimeti adı ile yayınlanmıştır. Ankara. 1964. Tevki-i Abdurrahman Paşa; Osmanlı Kanunnameleri, İstanbul, 1331, Milli Tetebbular Mecmuası, c. 1. Barkan, Ömer Lütfi; XV. ve XVI. ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Zirai Ekonomisinin Hukûki ve Malî Esasları, İstanbul, 1945, Kanunlar, I. Albayrak, Sadık; Budin Kanunnamesi ve Osmanlı Toprak Meselesi, Ank. 1973, 1001 Temel Eser. Uysal, Abdullah; Kanunname-i Ehl-i Hıref (Zanaatkarlar Kanunu) Ankara. 1982 (Kültür Bk. Yay.)

4 Sefa, Peyami; Türk İnkılabına Bakışlar, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988, Feyzioğlu, Turan; Türk İnkılabının Temel Taşı Laiklik "Atatürk Yolu" adlı kitapta yayınlanmıştır, İst. 1981, sh. 190-192. Avcı, Cemal; Atatürk'ün Laiklik Anlayışı, Ankara, 1990, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı. 18, sh. 483-485.

Şunu kabul etmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğundan ulusal devlet sistemine geçiş döneminde ve sonrasında, gerek İmparatorluk sürecinde, gerekse sonrasında toplumda çağdaş uygarlığa eş düşecek fikirleri savunan kişilerin sayısı hiç de az değildir. Bunu gerek 1877 Meclisinde, gerekse 1908 Meşrutiyetinden sonra kurulan meclislerdeki konuşmalardan ve alınan kararlardan anlamak mümkündür⁵. Sait Paşa'nın layihalarında yer alan meslek okulları, teknik üniversite, güzel sanatlar okulu, sanat okulları, çocuk bahçeleri açılması gibi çok çeşitli fikirlerin yer aldığını ve bunların ileri tarihlerde uygulandığını bilmekteyiz.

Bu konularda ve özellikle laiklik konusunda Atatürk'ün önceden de var olan fikirlerden yararlandığını söylemek herhalde mümkündür. Bunların ışığı altında Atatürk "Lâik Devlet", "Lâik Hukûk", "Lâik Eğitim"i gerçekleştirmiş, laiklik ile dinin ve din duygusunun asla zedelenmeyeceğini, herkesin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğunu konuşmalarında her zaman vurgulamıştır.

1 Kasım 1922'de saltanatın, 3 Mart 1924 halifeliğinin ve şer'îye vekaletinin kaldırılması ve tevhid-i tedrisatın kabulü ile çağdaşlaşmaya engel olan hususlar kaldırıldığı gibi, 1926'da kabul edilen medeni kanunla kadın haklarını kısıtlayan hükümler de ortadan kaldırılmıştır. 1928'de ise harf inkılabı ve laiklik gerçekleştirilmiştir. Laiklik daha sonraki anayasalarda, 1961 ve 1982 anayasalarında da yer alır. Buna göre, laik devlette kişiler din ve vicdan, ibadet hürriyetlidir. 1928'de ise harf inkılabı ve laiklik gerçekleştirilmiştir. Laiklik daha sonraki anayasalarda, 1961 ve 1982 anayasalarında da yer alır. Buna göre, laik devlette kişiler din ve vicdan, ibadet hürriyetlerine sahiptir. Bir din ya da mezhep mensubunun diğerlerine baskı yapmasını önlemek laik devletin görevidir. Herkes dini inancını yerine getirecektir. Ancak, ibadetler dini ayin ve törenler kamu düzenini bozmayacak şekilde olacaktır. Din ve devlet işleri birbirinden ayrıdır. Dini kötüye kullanmak laikliğe aykırıdır. Devletin siyasal yapısını, hükümet ve idarenin işleyişini düzenleyen kanun ve kuralları, dini prensipler değil, akıl, mantık, ihtiyaç ve hayatın gerekleri düzenler.

Eğitim kurumları ve eğitimin kapsamı dini kurallara göre düzenlenemez. Kimse devletin resmî olarak benimsediği bir din ya da mez-

⁵ Özkaya, Yücel; 1876 Meşrutiyetinin Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Dünyada Yankıları, İstanbul-Paris. 1990 "De la Revolution Francaise A La Turque D'Atatürk", sh. 159-169. Meclis-i Mebusan Zabıtları, Ankara. 1990 (Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını).

hebi öğrenip, o yolda eğitime zorlanamaz. Diğer ülkelerde din görevlilerine ve ibadet-hânelere devletin yardımı olmaz iken, Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerin görülmesi için bu görevi yükümlenmiştir⁶. Aslında, devlet halktan topladığı vergilerle din görevlilere maaş ve camilerin diğer gereksinimlerini sağlamaktan öte birşey yapmamaktadır. Eğer atamalar devlet tarafından olmaz ise ister istemez ortaya bir kaos çıkabilir. Ayrıca, halk cami giderleri ile ilgili ücretleri ödemeyebilirdi. Bu yüzden Türkiye’de bunların devlet eliyle sağlanması, birlik ve bütünlüğün tek bir elde toplanmasına neden olmaktadır ki bu da yerindedir.

Laiklik esasları 1938’de Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından açık bir şekilde ortaya konulmuştu: “Parti, bütün kanunların, nizamların ve usullerin yapılmasında ve tatbikinde, en son ilim ve teknik esasları ile asrın ihtiyaçlarına uyulmasını prensip olarak kabul etmiştir. Din, bir vicdan işi olduğundan, parti dini, dünya ve devlet işleri ile politikadan ayrı tutmayı, milletimizin çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlarından sayar.” Daha sonra laikliğin dinsizlik olmadığı, ancak, kimsenin ibadete zorlanamayacağı açıklanmış ve bu da şöylece ifade edilmişti: “Milli ve içtimai hayatta ferdin dinsiz, şu veya bu itikad (inanç) sistemine mensup oluşu, milli ve içtimai vazifesi bakımından ne bir kusur, ne bir fazilet sayılamaz. Türkiye’de dinin dünya işlerinden ayrı tutulduğu, laikliğin ilân olunduğu andan itibaren, hiçkimse, hiçbir ibâdete icbâr edilemez (zorlanamaz), hiç kimse vicdanının ilhamı ile kabul ettiği ibadetten men olunamaz”⁷.

Devlet 1930 yılında şehir okullarından, 1933’de de köy okullarından din derslerini kaldırdı. 1928’de ise Arapça ve Farsca kaldırılmıştı. Bu dillerin öğrenilmesi için üniversitede dersler konuldu. Böylece bu konularda üniversitede bilimsel araştırma yapılması olanağı sağlandı.

Ancak, bütün bu gelişmelere karşın laiklike karşı tepkiler olmuştur. 1930’daki Menemen İsyanı şeriat isteği ile ortaya atıldı. 5 Şubat 1933’de Bursa’da Türkçe ezan okunmasına karşı tepkiler oldu. Ancak, olay büyümeden bastırıldı. Bu tip hareketler münferit hareketler olarak göze çarpmaktadır. Ülkenin büyük çoğunluğu bu olayları te-

6 Feyzioğlu, Turan; Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik, sh. 173-174 (Atatürk Yolu adlı kitap), İst. 1981.

7 Aydemir, Şevket Süreyya; Tek Adam, İst. 1966, c. 3, sh. 457. Berkes, Niyazi; Türkiye’de Çağdaşlaşma, Ankara. 1973, sh. 472.

lin ederek, cumhuriyete yönelik bu tip hareketleri tasvip etmediklerini mitingler yaparak, telgraflar çekerek protesto ettiler.

Milliyetçilik:

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu çeşitli ırk, din, dillere mensup toplulukları bir arada toplayan ve bunları siyasi terim olarak kullanılan "Osmanlı" kavramı ile birleştiren bir idare sistemi ile yönetiliyordu. Böyle bir imparatorlukta milliyetçilik kavramı şüphesiz olamazdı. İstiptat dönemindeki (1878-1908) Osmanlılık kavramı çeşitli kavim ve toplulukların İmparatorluktan ayrılıp muhtar ve yarı muhtar devletler halinde İmparatorluktan kopmasını engelleyemedi. İmparatorlukta yalnızca Arapların ve Türklerin yaşadığı yerlerin kalması sonucunda, Türklerin yaşadığı yerlerde XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ve özellikle XX. yüzyılda Türkçülük akımı ortaya çıkmaya başladı. 1876 Anayasasında devletin resmî dilinin Türkçe olduğu yer almış, Anadolu'da Türklere hitap eden öztürkçe risaleler yayınlanmaya başlamış, ancak, şuurlu bir Türkçülük hareketi ulusal bağımsızlık savaşı sırasında başlamıştır.

Mustafa Kemal, Türk milletinin millet anlayışını, millet, dil, kültür, ülkü bağı ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluktur diye tanımlamaktadır⁸. Ona göre Türk Milletini, kültür birikimi, zengin bir anı mirası, beraber yaşamak konusundaki istek ve arzuları oluşturmaktadır⁹. Aslında, aynı fikirler Fransız Renan tarafından çok önce dile getirilmişti. Renan 1882'de, zengin bir geçmişin ortaklığı ile birlikte yaşamak, karşılıklı uyuşma, geçmişten gelen mirası değerlendirmenin millet oluşmasında önemli rol oynadığını vurgulamaktadır⁹. Mustafa Kemal'e göre bağımsızlık ve dil millet oluşmasında önemli rol oynamaktadır¹⁰. Nitekim, O, Amasya Genelgesi (21-22 Haziran 1919)'nden Erzurum ve Sivas kongrelerinden Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar olan süre içinde yaptığı konuşmalarda hep bağımsızlık ve halk iradesi üzerinde durmuştur.

Demek oluyor ki Atatürk'ün millet, milli irade ve milli bağımsızlık anlayışının temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Ancak, bunun ortaya konuşu ulusal bağımsızlık savaşının başlarında iyice belirir.

8 İnan, Afet; Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları, Ankara. 1969, sh. 18
Eroğlu, Hamza; Atatürk'e Göre Millet ve Milliyetçilik, (Atatürk Yolu Kitabı), İst. 1981, sh. 140.

9 Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, c. 8, Ankara. 1962, sh. 551-552.

10 Eroğlu, Hamza; aynı makale, sh. 141.

Türk milliyetçiliğinin halkçılık ile çok yakın bir bağı ve ilişkisi mevcuttur. Halk Fırkasının 1923 tarihli tüzüğünde de halkçılığın sınıf farkını ret ettiği vurgulanmıştır. Atatürk daha 1920'de Türkiye'nin prensiplerinin Bolşevik prensipleri olmadığını, ama prensiplerinin halkçılığa dayandığını, egemenliğin halkın elinde bulunmasına dayandırıldığına işaret etmiş idi¹¹. Halkçılık, aslında milliyetçilik fikrinin bir sonucu olarak düşünülebilir.

Atatürk yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunda birinci sınıf vatandaşmış gibi görünen ama zamanla uzun süren savaşlar sonucunda bazen hayatını, bazen vücudunun bir bölümünü kaybeden, geriye sağ döndüğünde yeni hayatına uyum sağlamada güçlük çeken Türklerin, savaşa gitmeyip ticaretle uğraşan ve bunun sonunda da zengin olan azınlıklar karşısında ezilmiş olduklarının farkındaydı. Önceleri birinci planda olan Türkler ve Türklük şuuru ne yazık ki daha sonraları önemini kaybetmişti. Üstelik Hıristiyan devletler kendi din ve ırklarından olan toplulukları kollamakta, ancak, Türk ve Müslüman toplulukları sömürmekte geri kalmamakta, onları ilerlemekten yoksun, barbar kişiler olarak göstermekte ve İmparatorluğun iç işlerine sürekli olarak müdahalelerde bulunmaktaydılar. Ne yazık ki Türklük şuuru önem ve değerini gerileme ve duraklama dönemlerinde büyük ölçüde yitirmişti. Bunun yerine Müslümanlık, Osmanlıcılık gibi değerler, Türk Dili yerine Arapça ve Farsça terim ve tabirler ön plana geçmeye başlamıştı. Türk Ulusunda gerçek değer oluşması için Atatürk büyük bir çalışma içine girmişti. O, bunun için Türk Milletinin manevi kuvvetinin diğer milletlerden üstün, yeniliklere açık ve kahraman bir millet olduğunu bu yüzden vurgulamıştır¹². Onuncu yıl nutkunda (1933) ise Türk Milletine inancını, Türk Ulusunun güçlükleri yenebilecek güçte olduğunu dile getirmiş ve bunu "Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atfınin (geleceğin) yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır" diyerek açıklamıştı¹³.

Atatürk Milliyetçiliği birleştirici, toplayıcı nitelikte olup, millet yararına olan bir milliyetçiliktir. Atatürk, 4 Şubat 1935'de milletvekili seçimleri nedeniyle yaptığı konuşmada bunu açıkça belirtmiştir: "Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında ulusal birlik, iyi

11 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1961, c. 1, sh. 97-98.

12 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 1, sh. 84, c. III, sh. 91, Eroğlu, Hamza; aynı makale, sh. 160.

13 Söylev ve Demeçler, Ankara. 1959, sh. 275-276.

geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Ulus varlığını ve yurt erginliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve herşeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir ulusun en yenilmez silahı ve koruma vasıtasıdır. Bu sebeple, Türk Ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir"¹⁴.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının temeli milli birlik, milli şuur, milli varlık esaslarına dayanır. Gerçekten de bir milletin çağdaş olabilmesi, o ulusun bireylerinin birlikte hareketi ile mümkündür. Atatürk bunu 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisini açarken yaptığı konuşmada açıkça ortaya koymuştu: "Seneler geçtikçe, milli ideal (ülkü) verimleri, güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde, milli birlik ve milli irade şeklinde daha iyi gözlere çarpmaktadır. Bu bizim için çok önemlidir; Çünkü, biz esasen milli mevcudiyetin (varlığın) temelini, milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz"¹⁵.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı emperyalist genişlemelere, fetih siyasetine karşı olup, milletlerin bağımsızlık kazanmalarına yöneliktir. Orta ve Uzak-Doğu'da, Afrika'da, Rusya'nın güneyinde mazlum milletler Atatürk'ün ulusal bağımsızlık savaşındaki mücadelesini kendilerine örnek edinmişler ve giriştikleri bağımsızlık savaşlarında başarılı olmuşlardır.

Atatürk Milliyetçiliği bu yüzden mazlum milletlere örnek olmuştur. Atatürk ulusal bağımsızlık savaşımız boyunca yalnızca Türk Ulusunun değil, bütün mazlum milletlerin de bağımsızlık davasını üstlenmiştir. Nitekim 1922 yılında bizzat kendisi bunu şöylece ifade etmişti: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye büyük ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü, müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir"¹⁶.

Atatürk 1933'de yaptığı bir konuşmada doğulu ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri ile birlikte, Dünyadan sömürgeciliğin ve emperyalizmin de kalkacağını ifade etmiştir: "Doğudan şimdi doğacak olan güneşe bakınız! Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan

14 Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Ankara. 1964, c. IV, sh. 573.

15 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1961 (İkinci Baskı), c. 1 sh. 387.

16 Kocatürk, Utkan; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, sh. 14-15.

bütün doğu milletlerinin de uyanışını görüyorum. Bağımsızlık ve hürriyetine kavuşacak daha çok kardeş millet var"¹⁷. O'nun bu haklı görüş ve düşünceleri bütün Dünyada ezilmiş ve sömürge haline getirilmiş uluslara ışık tutmuştur. Milletlerin uyanışı O'nun ölümünden sonra da sürmüş ve bağımsızlıklarını elde eden ulusların kendi fikirlerinden nasıl yararlandıklarını O görememiştir. Ancak, doğal olarak sömürgecilik ve emperyalizmin büyük ölçüde kalkması, ulusların bilinçleşmesine bağlıdır. Sonraki tarihlerde Mısır, Hindistan, Cezayir gibi devletler Atatürk'ün ortaya attığı düşüncelerinden yararlanmışlar ve bunu da ifade etmişlerdir. Mustafa Kemal, aynı konuşmasının devamında sömürgecilik ve emperyalizmin sona ereceğine işaret etmişti ki bunda da haklı çıkacaktır: "Müstemelececilik ve emperyalizm yüzünden yok olacak ve yerlerini milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı olacaktır"¹⁷.

Atatürk Milliyetçiliği çağdaşlaşmaya açıktır. Bilim ve teknik nerede ise o ülkeden alınması esastır. Her türlü ilerleme ve gelişme için uluslararası ilişkilerden yararlanılacaktır. Ancak, bunu yaparken de Türk Toplumunu özel vasfını da koruyacaktır. O bunu şöylece dile getirmektedir: "Türk Milliyetçiliği, terakkî ve inkişaf (ilerleme ve gelişme) yolunda beynelmilel (uluslararası) temas ve münasebetlerde, bütün muâsır (çağdaş) milletlere muvazi (eşit) ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimâi (sosyal) heyetinin hususi seciyelerini (adetlerini) ve başlı başına mustakil (bağımsız) hüviyetini mahfûz (saklı) tutmaktadır"¹⁸. Bunu sağlamak için de çok çalışmak şarttır. Atatürk'e göre, geçmişte önemli medeniyetler kurmuş olan bir millet olarak ilmi araştırmalara ağırlık vermek gerekir¹⁹.

Kısaca, Atatürk Milliyetçiliği durağan değil, aktiftir. Yeniliklere açıktır. Çağdaşlaşmanın yanındadır. Halkçılık ilkesini benimser. Bağımsızlık ve halkın egemenliğini esas alır. İstilacı değildir ve emperyalist güçlere karşıdır. Kendi kültür ve öz varlığını korumakla beraber, kendi bünyesine uygun ilerlemelere de açıktır. Ülke ve millet bütünlüğüne önem veren Atatürk milliyetçiliği laikliği savunan, her türlü mezhep, sınıf ayrımcılığını, ırkçılığı red eder. Atatürk Milliyetçiliği milli dayanışma ve sosyal adaletten yana olup, vatan kavramı ile bağlantılıdır ve gerçekçidir. Demokrasiye yönelik olup, saldırgan değil, barışçı ve insancıldır. Nitekim, Mustafa Kemal bunu "Ben harp-

17 Koçatürk, Utkan; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, sh. 271.

18 İnan, Arı; Düşünceleriyle Atatürk, Ankara, 1983, sh. 79.

19 İnan, Arı; aynı kitap, sh. 79

çi olamam. Çünkü harbin acıklı hallerini herkesten iyi bilirim” şeklinde ifade etmiştir²⁰. Henüz savaş sürerken, Lozan Antlaşması imzalanmadan önce 16 Mart 1923’te, Adana Türk Ocağında Çiftçiler tarafından şerefine verilen ziyafette siyasî durum hakkındaki düşüncelerini buna yakın bir ifade ile açıklamıştı: “Behemal şu ve bu sebepler için milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim. Harp zaruri ve hayatî olmalı. Hakikî kanaatim şudur: Milleti harbe götürürnce vicdanımda azab duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lakin, hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca harp bir cinayettir... Devletlere verdiğimiz son mukabil cevabı biliyorsunuz. Basit, meşrû’ (yasal), hayatî olan şartlarımızı devletler kabul etmezler de bizi harbe sevkederlerse, sakın telaş etmeyiniz. Emin olunuz ki o zaman belki şimdikinden bir devre nail olacak, daha müsait şerait (uygun şartlar) temin edeceğiz. Ordularımız da her tarafda maddî ve manevî teminatı istihsâle (güvenceyi sağlamaya) kafi bir kudrettedir²¹.

İnkılâpcılık:

Yarım yamalak tedbirlerle kaybedilen zamanı kazanmak, Türkiyeyi çağdaş devletler düzeyine çıkarmak olanaksızdı. Kökü ortaçağlarda bulunan, çağdaşıktan uzak kurumları yıkmak, yerine yenilerini koymak gerekiyordu. Çok zaman kaybedilmiş olduğundan sınıf çıkarları gözetilmeden kayıp edilen zamanı kazanmak ve bunun için inkılâpların süratle yapılması ve uygulanması gerekiyordu.

Atatürk’ün altı ilkesinden biri olan inkılâpcılık devrim kelimesine eş düşmektedir. Altı ilke içersinde inkılâpcılık sözcüğü geçtiğinden biz bunu bu şekilde aldık. Oysa, Mustafa Kemal Atatürk çeşitli konuşmalarında aynı anlamda olmak üzere bazen inkılâp, bazen devrim sözcüğünü kullanmıştır. Ankara Üniversitesine bağlı Türk Inkılâp Tarihi Enstitüsünün adı da zaman zaman Türk Devrim Tarihi Enstitüsü olarak kullanılmış, zaman zaman okutulan derslere Devrim Tarihi dersleri adı verilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkasının parti programında inkılâp sözcüğü geçmekte, ancak parti genel sekreti Recep Peker, 13 Mayıs 1935’de parti programını kongreye sunarken “Devrimcilik esas yoldur” ifadesini kullanmaktaydı²².

20 Feyzioğlu, Turan; Atatürk ve Milliyetçilik, Ankara, 1986, sh. 79

21 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1959, c. II, sh. 124.

22 Aydemir, Şevket Süreyya; Tek Adam, İstanbul. 1966, c. 3, sh. 458

İnkılâptan kastedilen köklü değişikliklerin meydana gelmesidir. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması, 29 Ekim 1923'de devlet yönetim şeklinin Cumhuriyet olarak belirlenmesi bir ihtilal hareketinin sonucu olup, bunların dışında yapılan köklü yenilikler de bu ihtilâlâle bağlı inkılâplar olarak belirtilebilir. Bunlar tevhid-i tedrisat, şeriye ve evkâf vekaletinin, halifeliğin, medreselerin kaldırılması, medeni kanun, yeni harflerin kabulü gibi Türkiyeyi kısa süre içerisinde çağdaş ülkeler seviyesine ulaştıran hareketlerdir. Mustafa Kemal bu hareketleri 22 Kasım 1924'de şöylece açıklamak gereğini duymuştu: "Biz büyük bir inkılâp yaptık. memleketi bir çağdan alıp, yeni bir çağa götürdük."

Atatürk'e göre inkılâpları esas yapan ve onlara sahip çıkan Türk milletidir. Eğer Türk Ulusunda bunları benimseyecek, uygulayacak kuvvet ve düşünce olmasaydı, bunlar ne ortaya atılabilir, ne de uygulanabilirdi. O, 30 Ağustos 1925'de yaptığı konuşmasında bunu dediğimiz şekilde vurgulamak gereğini duymuştur: "Hakikî inkılâpçılar onlardır ki, terakkî ve teceddüd (ilerleme ve yenilik) inkılâbına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarında temayül-ü hakikiyeye (gerçek eğilimlere) nüfûz etmesini bilirler. Bu münasebetle şunu da beyân edeyim ki, Türk Milletinin son senelerde gösterdiği harikaların, yaptığı siyasi ve içtimâî (sosyal) inkılâpların sahib-i hakikisi (gerçek sahibi) kendisidir. Siziniz. Milletimizde bu istidâd ve tekâmül (yetenek ve geliştirme) mevcut olmasaydı, onu yaratmaya hiçbir kuvvet ve kudret kifayet etmezdi (Yeterli olmazdı). Herhangi bir va'z-ı tekâmülde (ilerleme yolunda) bulunan bir kitle-i beşer (insan toplumu) bulunduğu vaziyetden kaldırulub dâmdan düşer gibi filan mertebeye-i tekâmüle isâl etmek (ilerleme derecesine yükselmek) adem-i imkân (olanaksız) tabi'i muhtac-ı izah değildir.

Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün man'a ve eşkâliyle medenî bir heyet-i ictimâ'îye (sosyal topluluk) haline isâl etmektir (ulaştırmaktır). İnkılâbatımızın (inkılâplarımızın) umde-i asliyesi (asıl maddeleri) budur: Bu hakikatı kabul edemeyen zihniyetleri tarümar (darmağığın) etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimâğını (zihnini) paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler kâmilan (toptan) tard olunacaktır (uzaklaştırılacaktır). Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek (yerleştirmek) imkansızdır"²³.

²³ İnan, Arı; aynı kitap, sh. 87. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 2, sh. 214.

O halde Atatürk inkılaplarının amacı Türkiye'yi çağdaş toplum haline getirmektir. Buna karşı çıkan hurafeler ortadan kaldırılmalıdır. Bu inkılapları millet tarafından yapılacak ve benimsenecektir. Aksi takdirde milletçe benimsenmeyen inkılaplar geçerli olamaz. Ancak, demokratik toplumlarda bir saltanat, hilâfet, fesin kaldırılmasına sayısı az da olsa karşı çıkanlar olabilir. Önemli olan büyük çoğunluğun buna karşı çıkmaması sayısı az olan kişileri de buna ortak çıkmaya razı etmesidir. Türkiyede de inkılaplar büyük çoğunluk tarafından kabul edilmiş, sahip çıkılmış ve uygulanmıştır.

Mustafa Kemal inkılâbı ihtilâlden daha geniş görmekte ve yapılan köklü değişiklikleri inkılâp olarak kabul etmektedir. İhtilâl mevcut düzeni yıkar, bunun sonucunda da inkılaplar arka arkaya gelir. İhtilâl bir kez olduktan sonra inkılaplar dönemi başlar. İnkılapların süresi ihtilâle göre bir düzenleme ve geçici bir süre olarak düzen sistemini ortaya koyar. Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, adli alanlarda yıkılan, ortadan kaldırılanların yerine yeni bir sistem ve yeni bir düzen zaman ve şartlara göre kurulmuş olur. İnkılaplar ülkenin yararına olmuş ise ihtilâl de başarılı olmuş demektir. 5 Kasım 1925'de O, Ankara Hukuk Fakültesinin açılış sırasında yaptığı konuşmada inkılâbı şöylece ifade eder: "Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâb, kelimenin vehleten (ilk anlamda) imâ ettiği ihtilâl mânasından başka ondan daha vasi (geniş) bir tahavvülü (değişimi) ifade etmektedir. Bugünkü devletimizin şekli, asırlardanberi gelen eski şekilleri bertaraf eden en gelişmiş tarz olmuşdur. Milletin idame-i mevcudiyet (Varlığını sürdürmek) için efradı (fertleri) arasında düşündüğü rabita-i müstereke (ortak bağ) asırlardanberi gelen şekil ve mahiyetini tebdil etmiş (değiştirmiş), yani millet dini ve mezhebi irtibat (bağlılık) yerine, Türk milliyeti rabitasıyla (bağıyla) efradını (fertlerini) toplamıştır... Cereyân-ı hayatında (hayatının akışında) vücuda getirdiği bu tahavvülat (değişimler) herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan en muazzam inkılaplardandır"²⁴.

Gazi, bir başka konuşmasında da "inkılâp"ı var olan müesseseleri zorla değiştirmek, Türk milletini geri bırakan kurumların yıkılarak yerine, milleti çağdaş milletler seviyesine çıkaracak yenilerinin konulması demek olduğu şeklinde ifade eder. Nitekim, aynı hususları bir başka konuşmasında daha açık bir şekilde ifade eder: "Biz büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık". Ancak, inkılâpçıların inkılâbı koru-

24 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1959 (2. baskı), sh. 237

ması için uyanık olmaları gerektiğini de aynı konuşmasında, inkılâbın binlerce düşmanı olduğunu, onları yıkmak için fırsat beklediklerini hatırlatarak “En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız”²⁵, uyanık olunması gerektiğini vurgular,

Fransadaki ihtilâlin ne kadar kanlı ve uzun sürdüğü düşünülürse ulusal bağımsızlık hareketinden kısa bir süre sonra, 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılmasının kansız bir şekilde gerçekleştirilmesinin halkın bu inkılâbın yanında olması ile ilgili olmasından kaynaklandığı açıklanabilir. 1789 Fransa İhtilâlinde sonra 1792’ye kadar krallık rejimi ve bu arada büyük karışıklıklar sürüp, gitmiş, Fransa İhtilâli bu ihtilâli yapan kendi evlatlarını bile giyotinden kurtaramamıştı. Bu yüzden Türkiyede bir taraftan emperyalist güçlere karşı savaş sürerken, diğer taraftan saltanatın bu kadar kısa bir süre içerisinde kaldırılması, Ankara Hükümetinin benimsenmesi halkın sağ duyusu ve inancı sayesinde olmuştur, Mustafa Kemal bu harekete karşı koymalar olabileceğini bildiğinden halkına bu konuda gerekli uyarılarda da bulunmuştu: “Fransız İnkılâbı ancak yüz senede muvaffak olmuştur. Biz ise inkılâbımızın henüz üçüncü senesindeyiz. Kimse iddia edemez ki, bizim inkılâbımız da bir tepkiye, bir gericilik hareketine maruz kalmasın. Fakat, bu üç sene içinde akıttığımız kanların kâfi görülmesi için çıkacak irticâi hareketleri doğduğu yerlerde boğmaya çalışmalıyız”²⁶.

Türk Demokrasi tarihinde demokrasi için bir örnek vardı. Ama, yeterli değildi. 1876 Anayasası 1878’de kaldırılmıştı. 1908’de ikinci meşrutiyetten sonra 1909’da padişah hakları iyice kısıtlanmıştı. Ancak, toplumun belirli bir düzeyi yeterli fikir seviyesine ulaşamamıştı. Hareket hep üstten geliyordu. Yalnız yetişen, Avrupada çalışmalarda bulunan, yüksek dereceli okullardan mezun olan Mustafa Kemal, Mithat Paşa, Ahmet Rıza, İbrahim Temo v.b. pek çok kişi yayınladıkları risale ve yazılar ile halkı aydınlatmaktan geri kalmamışlardı. Mustafa Kemal, henüz Samsun’a ayak basmadan önce, çoğunluğunu subayların oluşturduğu kûvâ-yı milliye, sivil memurların, özellikle yöneticilerin oluşturduğu müdafaa-i hukûk ve diğer adlar ile kurulan çeşitli dernekler Türk halkını bilinçlendirmiş ve Mustafa Kemal Paşanın işini gerek o tarihlerde, gerekse sonraki tarihlerde-inkılâpların

25 Atatürkçülük, Ankara. 1986 (YÖK Yayını) II, sh. 79, 81, Kocatürk, Utkan; Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, sh. 78-79.

26 Kocatürk, Utkan; aynı kitap, sh. 79

uygulanmasında- kolaylaştırmıştı. Osmanlı Toplumunda XIX. yüzyıldanberi yeniliklere açık bir kesim oluşmuştu. Ancak, kadınlar için aynı hususları söylemek kolay değildi. Gazi, inkılâb konusunda kadın ve erkeğin birlikte çalışması ve kadınların da ülkeye katkıda bulunması gerektiğine inanıyordu. 30 Ağustos 1925'teki konuşmasında Türk milletinin yeniliklere açık olduğuna değindikten sonra: Arkadaşlar Türk Milleti çok büyük vak'alarla isbât etti ki, müceddid (yenilikçi) ve inkılâbcı bir millettir. Son senelerden mukaddem (önce) de milletimiz teceddüd (yenilik) yolları üzerinde yürümeye, içtimai inkılâba teşebbüs etmemiş değildir. Fakat hakiki semereler görülmedi. Bunun sebebini araştırdınız mı?. Bence işe esasından, temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu hususda açık söyleyeyim: Bir heyet-i içtimaiye, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkebdir. Kaabil midir ki, kitlenin bir parçasını terakki ettirelim; diğerine müsamaha edelim de, kitlenin heyet-i umûmiyesi mazhar-ı terakki olabilsin"²⁷. Nitekim, O, bu amaçla 1926'da Medeni Kanunu çıkarttığı gibi daha sonra da kadınlara seçme ve seçilme hakkını sağlatmıştır.

Gazi inkılâplarını gerçekleştirmeden önce halkın bu konudaki fikirlerini öğrenmek için gezilere çıkmakta ve halkın isteği mevcut ise bunları gerçekleştirmekte idi. O'nun gezileri incelenirse bu açıkça ortaya çıkmaktadır. Nitekim, 1930'daki bir konuşmasında bunu kendisi de ifade eder: "İnkılâb milleti ve sosyal çevreyi hazırlayarak yapılır. İnkılâb hareketlerinde dikkat edilecek nokta insan cemiyetlerinin emellerini, fikirlerini teşhis ettikten sonra, onlara yenilikleri kabul ettirebilmektir"²⁸.

Gazi inkılâbları ortaya koyma ve uygulamada şüphesiz başta silah arkadaşları ve bazı milletvekillerinden büyük destek görmüştür. Yurdun her köşesindeki aydınlar inkılâpları desteklemişler, inkılâplara ortak çıkmışlardır. Türk Aydınının XIX. yüzyıldan beri olan birikimi, 1920'lerden itibaren çok iyi değerlendirilmiş, Gazi tarafından aydın zümrenin halk ile bütünleşmesi sağlanmıştır. Gazi gerçek inkılâpçıları şöylece tanımlamaktadır: "Hakiki inkılâpçılar onlardır ki, ilerleme ve yenileşme inkılâbına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki Temayül-ü hakikiyeye (gerçek eğilime) nüfûz etmesini bilirler"²⁹. Gazi, halkı inkılâplar konusunda aydınlatmak

27 İnan, Arı; Düşünceleriyle Atatürk, sh. 87-88, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, sh. 216-217.

28 İnan, Arı; aynı kitap, sh. 88

29 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, sh. 214

gerektiğini açıkca şu cümlesinde ortaya koymaktadır: “Milleti hazırlamadan inkılâplar yapılmaz”³⁰.

Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulmasından itibaren ölmüş olduğu tarihe kadar olan süre içerisinde Türkiye’yi çağdaş medeniyete dönüştürme çabalarında başarılı olmuştur. Bu kadar kısa süre içerisinde konu ettiğimiz köklü değişikliklerin ortaya konulup gerçekleştirilmesi hiç şüphesiz çok büyük bir başarıdır. Askerî, siyasi başarıların yanında bunların gerçekleştirilmesi Türk Milletinin geleceğe güvenle bakmasını sağlayan ve Atatürk’ün büyüklüğünü gösteren önemli hareketler olarak, O’nun hatırlanmasını sağlayacaktır.

Atatürk inkılâpları durağan değil, dinamiktir. Bu inkılâplar çağın, toplumun gerisinde kalmayı önlemek amacıyla yapılmıştır. Tarihçi Toynbee’nin dediği gibi “eski” ile değil “ileri”yle, “gelecek”le ilgilenmek, Atatürk eyleminin esas niteliği olarak kabul edilmektedir³¹.

Atatürkçülük barışçı ve demokratik inkılâpçılığı savunur. Eşitlik ve laikliği, çağdaşlaşmayı, yeni inkılâpların yapılmasını teşvik eder.

Devletçilik:

Yeni Türk Devleti kurulduğunda büyük güçlüklerle karşı karşıya bulunmakta idi. Başlarda bu Türkiye için güçlü bir devlet demek olanaksızdı. Dış borçlar, parasızlık, alt yapı noksanlığı ve benzeri pek çok dertler ile karşı karşıyaydı. Oysa Atatürkçü düşünce sistemi güçlü ve çağdaş bir devlet yaratmayı amaçlamaktaydı. Bu da ekonomi ile mümkün olacaktı.

Türk Devleti kurulduğunda ekonomik yönden çok zayıftı. Anadolu baştan başa yıkılıp, yakılmış, uzun süren savaşlar sırasında toplum madden olduğu kadar manen de yıpranmıştı. Yeni devletin kuruluşundan sonra girilen inkılâp hareketleri, Türk toplumunu iktisadî, askerî, siyasi, sosyal ve kültürel yönlerden ortaçağa özgü, modası geçmiş kurumları yıkıp, yerine yenilerini getirmek suretiyle iktisadî kalkınma için elverişli bir ortam yaratmıştı.

Gazi, yeni Türk Devletinin ekonomi sayesinde kalkınacağına inanmıştı. Hatta, bağımsızlık savaşının en kızgın döneminde O’nun savaş sonrası bağımsız yeni Türkiye Devletinde uygulanması gereken

30 Kocatürk, aynı kitap, sh. 78

31 Kili, Suna; Atatürk ve Devrimi, Ankara, 1981, sh. 244

iktisat politikasının hazırlanması için özel bir heyet kurması son derece ilginçtir. Heyetin Başkanı Ziya Gökalp'tir. Gazi'nin zaman zaman çalışmalarına katıldığı heyet, çalışmalarını Ankara Garında bir vagon içerisinde uygulamıştır³².

Mustafa Kemal, ulusal bağımsızlık savaşının başındanberi devletçiliğe yönelmiştir. O, 1 Mart 1922'de devletçiliği dile getirerek "siyaset-i iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de, menafî-i umûmiyeyi alakadar edecek müessesat ve teşebbüsât-ı iktisâdiyeyi kudret-i maliye ve fenniyemizin müsaadesi nisbetinde devletleştirmektir" demişti³³. O, devletçiliği şu şekilde açıklamaktaydı: "Bizim takip ettiğimiz devletçilik ferdi ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refah ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umûmi ve yüksek menfaatlerinin icab ettirdiği işlerde bilhassa iktisadî sahada fiilen alakadar etmektedir. Gazi'nin İzmir İktisat Kongresini toplaması ve İktisat Kongresi sırasında iktisat politikasını çizerek geniş kitlelerin eğilimini tesbit etmeye çalışması da ekonomiye verdiği önemi açıklar. O, kongrede yapmış olduğu konuşmada milletlerin çöküşünün siyâsî, askerî ve sosyal sebeplerin olduğunu, ancak, bir milletin duraklamasının milletin iktisadiyatı ile ilgili bulunduğunu izahla "Türk Tarihi tedkik olunursa ittilâ ve inhitât esbabının (yükseliş ve çöküş nedenlerinin) bir iktisat meselesinden başka birşey olmadığı derhal anlaşılır... Yeni Türkiyemizi lâ-yık olduğu mertebeye isâl edebilmek (ulaştırabilmek) için behema! (derhal) iktisadımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Çünkü, zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir". O, aynı zamanda bağımsızlığın temelinde de iktisadiyatın olduğunu ileri sürer: "Muhakkak tahakkuk-u tammını temin edebilmek (tam bağımsızlığını sağlayabilmek) için yegane hakiki kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır"³⁴.

Gazi'ye göre milli alanda, ülkenin iktisadî kalkınmasını gerçekleştirmek şarttır. Bütün çalışmalar bu amaca yönelik olacaktır. İktisat herşey demektir: "Hayat demek ekonomi demektir. Yaşamak için kuvvetli bir devlet yapmak için ekonomi esastır"³⁵.

32 Ülken, Yüksel; Atatürk ve İktisat, Ankara, 1981, sh. 8

33 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 1, 2. baskı, sh. 226, Eroğlu, Hamza; Atatürk ve Devletçilik, Ankara, 1981, sh. 2. Aysan, Mustafa; Ekonomik Görüşüyle Atatürk, İst. 1984, sh. 32.

34 Ülken, Yüksel; Atatürk ve İktisat, Ankara, 1981, sh. 9-10, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1959, c. II, sh. 100

35 Kocatürk, Utan; aynı kitap, sh. 248

Atatürk, tarıma da büyük önem vermekte "Türkiye'nin asıl sahibi ve efendisi gerçek üretici olan köylüdür" diyerek üretimin ne kadar önemli olduğunu dile getirmektedir. O, ekonomide alt yapının önemini kavramış, öncelikle bu yönde çalışmalar yapılmasını savunmuştu: "Ekonominin gelişmesinde en başta gerekli olan yollar, demiryolları, limanlar, kara ve deniz ulaşım araçları, milli varlığın maddî ve siyasî kan damarlarıdır. Refah ve güç araçlarıdır".

Gazi, dış borçlanmaya, belirli koşullar içerisinde taraftardır. O, dış borçlanmanın amacını üç noktada toplar: Halkın yaşam düzeyini yükseltmek, bayındırlığı ve üretimi artırmak, gelir kaynaklarının geliştirilmesine yararlı olmak. O liberal ekonomiyi de desteklemektedir.

Atatürk'ün devletçilik anlayışı halkçılığın da tamamlayıcısı bir konumda ele alınmalıdır. O, bunu "Devletçilik, bilhassa ictimai, ahlakî ve millidir. Milli servetin tevzi'inde (dağıtımında) daha mükemmel bir adalet ve emek sarfedenlerin daha yüksek refahı, milli birliğin muhafazası için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, milli birliğin mümessili olan devletin mühim vazifesidir" diye açıklamaktadır. O, Türk Devletçilik düşüncesinin diğer düşüncelerden farklı olduğunu da şu şekilde açıklamaktadır: "Bizim takibini uygun gördüğümüz mutedil devletçilik prensibi bütün istihsal ve tevzi' vasıtalarını fertlerden alarak, milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takib eden sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm yahut kominizm gibi hususi ve ferdî iktisadî teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir" şeklinde açıklar ve Türkiye'nin şartlarından doğduğunu, fert ve devletin yapacaklarının neler olduğunu "Türkiye'nin tatbik ettiği Devletçilik sistemi, Ondokuzuncu asırdanberi sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiyenin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin hususî teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir millet bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını gözönünde tutarak, memleket ekonomisini Devletin eline almak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk Vatanında asırlardan beri ferdî ve hususî teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizmden başka bir yoldur"³⁶.

36 Atatürkçülük (An. 1984 Genelkurmay Yayını), Üçüncü Cilt., sh. 47.

Atatürk, 1931 yılının Ocak ayında İzmir’de yaptığı konuşmada “Fırkamızın izlediği program, iktisadî açıdan devletçiliktir” diyerek iktidar partisinin konumunu adeta onaylamış ve 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan 3. kurultayda Cumhuriyet Halk Fırkasının tüzük ve programına devletçilik ilkesi girmiş, böylece altı ilke tamamlanmıştır³⁷. Hiç şüphesiz, Türkiye’yi devletçilik anlayışına götüren en önemli neden 1929’daki dünyadaki iktisadî krizdir. Bütün dünya ülkeleri malî sıkıntı içerisinde bulunurken, kapılarını kapatıp, kendi gereksinimlerini kendileri sağlarken, Türkiye’nin de aynı yola girmesinden başka ne düşünülebilirdi?.

Devletçilik ilkesine göre, büyük ve kamu yararına uygun olan kuruluşlar devlet eliyle ve plânlı bir şekilde yapılacak, özel sermayeye ise yol gösterici olunacaktır. Devlet müdahalesinin sınırını 1 Kasım 1937’de Türkiye Büyük Millet Meclisinin yıllık açılış konuşmasında “Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber, hiçbir piyasa da başıboş değildir” çizen Atatürk, aynı konuşmasında sanayi tesislerinin hızla artırılmasını da vurgulamaktaydı: “Endüstrileşmek en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz.”³⁸

Atatürkçü devletçilik, güçlü ve çağdaş devlet yaratma düşüncesi yanında halkçılık ilkesini de savunur. Sınıf mücadelesi ile uğraşır. Herkesin eşit pay ve refaha sahip olmasını kabul eder.

Atatürk dönemi devletçi politikaların içeriği dondurulmuş değildir. Devletçilik içinde bulunan hallere, şartlara ve zorunluluklara açık kapı bırakır. Buna göre devletçi politikaların içeriğinde değişimler yapılabilir. Daha Atatürk zamanında bile ekonomik politikalarda günün şartlarına uygun değişiklikler yapılmıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkasına oranla daha az devletçi ya da daha liberal ekonomik politikaları savunmuştur. Atatürk, Serbest Fırka Lideri Fethi Bey’e yazdığı mektupta “Laik Cumhuriyet” esaslarına bağlılığını “Memuniyetle tekrar görüyorum ki, lâiklik esasında berabersiz. Zaten benim siyasî hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur” belirtmektedir³⁹. Atatürk’e Ankara Mebusu Talat Bey, yeni seçimi kendisinin yapmasının, kendilerinin de Mec-

37 Atatürkçülük, II. Kitap, sh. 70

38 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1961, sh. 396

39 Yetkin, Çetin; Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, İstanbul, 1982, sh. 252

liste bir hizip teşkil etmelerinin daha iyi olacağını açıklaması üzerine Gazi:

“— Hayır, bu dürüst bir şey değildir. Lazımdır ki insanlar evvelâ siyâsî rengini, reyini ve azmini sarîh ve milletçe anlaşılır tarzda ifade etsin. Merdâne, nâmûs-kârâne hareket buur. Fethi Beyefendi ancak bu tarzda hareket edebilir arkadaşlardandır, ve böyle hareket etmiştir. Talât Bey buyurduğunuz tarz eski teşekküllerde tecrübe edilmiştir. Bunun verdiği neticeler, milleti elemelere, kaderlere, sıkıntılara maruz bırakmıştır. Artık biz, bütün bu hadiseleri ve neticelerini safсата mahiyetine geçmiş bu gibi görmüş, tecrübeli insanlar olarak, bu gibi şeyleri tekrar edemeyiz. Bugünün Türk heyet-i ictimaiyesi maziñin en derin medeniyetlerinde banilik iddia eden bu Türk kavminin bugünkü çocukları açık ve salim yolu bulmuşlardır.

Açık ve salim düşünmek, açık ve salim hareket etmek ve bu suretle Türkün yüksek siyâsî müessesesini, Cumhuriyeti yükseltmek.. Beraber bu nokta-i nazarları mütalaa edenler, asla birbirine muarız değildirdir” diyerek siyasi partilerin halkın hayatında şart olduğunu vurgulamıştır⁴⁰.

Devletçilik, Atatürkçülüğün devlet, ülke ,ulus olanaklarının kullanımında, işletilmesinde, kalkınmada, gelişmede, çağdaşlaşmada, devletin ekonomik işlevine yön veren ilkesidir.

Gazinin ekonomik ideolojisinin en özlü ifadesi 1936 yılında yayınlanan II. Sanayi Planının önsözünde vardır: Devletçiliğın bizce manası şudur: Fertlerin husûsî teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılamadığını göz önünde tutarak, memleketin iktisadiyatını devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Türk Vatanında asırlardanberi ferdi ve husûsî teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistem değildir”⁴¹.

Türkiye Cumhuriyeti 1923-1928 arasında bir taraftan düyûn-u umûmiye ile ilgili borçları öderken, diğer taraftan da yabancıların elinde olan demiryolları, su, telefon, liman, metro, havagazı gibi alt yapı ile ilgili tesislerin millileşmesi için çalışıyordu. Bir taraftan da demiryolu, fabrika, yol, liman yapımı işleri devlet tarafından ilerleti-

40 Cumhuriyet Gazetesi: 11 Ağustos 1930, No. 2249

41 Aysan, Mustafa; Ekonomik Görüşüyle Atatürk, İstanbul. 1984, sh. 17

liyordu. Şahıslarda para olmadığına göre, bunları ve diğer özel girişimleri fertlerden beklemek olanaksızdı. Bir bakıma özel teşebbüs teşvik edilmekte, ama ister istemez yatırımlar ve yeni fabrikalar devlet tarafından yapılabilmekte idi.

Halkçılık:

Halkçılık, halk devleti, halk yönetimi, halkın kendi geleceğine egemen olması, yani, siyâsi demokrasi olarak kabul edilir.

Gazi, Amerikan ve Fransız inkılâplarının özgürlük, adalet, eşitlik, güvenlik kavramlarından yararlanmış ve Türkiye yönetimine halkçı bir boyut kazandırmıştır. Halkçılık düşüncesi Atatürk'ün kafasında ulusal bağımsızlık savaşı yıllarının ilk senelerinde bile mevcuttur.

24 Nisan 1920 tarihindeki meclis tartışmaları sırasında Mustafa Kemal'in takririnde Halk Hükümeti tabiri mevcuttur. 13 Eylül 1920'de de bu tabir aynen görüldüğü gibi, Mustafa Kemal tarafından sunulan Halkçılık Programının 4., 6., ve 8. maddelerinde de bu yer almaktadır.

Gazi büyük nutkunda "İlk teşkilat-ı esasiye kanunumuza menşe (kaynak) teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı Meclise takdim etmişim. Meclisin açılmasından sonra okunan ve kabul olunan takririmi de bu kısım ile beraber Halkçılık Programı ismi altında tab' ve neşretmişim" demektedir⁴².

1920 Haziranın sonlarında Fevzi Paşa olayların kendilerini halkçılığa sürüklediği, M. K. de halkın genel eğiliminin halkçılık olduğunu duyuruyordu. M. Kemal, 14 Ağustos 1920 de, idarenin halka verilmesini kapsayan sistemin halkçılık olduğunu açıkladı⁴³.

20 Ocak 1921 tarihli teşkilât-ı esasiyenin 1. maddesi de egemenliğin kayıtsız, şartsız millete ait olduğunu öne sürdüğü gibi "İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare esasına müstenit"dir diyerek halkçılık ilkesini ön plana çıkarır. 1 Mart 1921'de ise Mustafa Kemal "Siyaset-i dahiliyemizde olan halkçılık yani milleti bizzat kendi mukadderatına hakim kılmak esası teşkilat-ı esasiye kanunumuzda tesbit edilmiştir" diyerek halkçılığın devlet için önemini vurgulamış-

⁴² Mustafa Kemal: Nutuk, Ankara. 1927, sh. 424, Özbudur, Ergun; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukûkî Niteliği, Ankara. 1986, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. 1, sayı. 2, sh. 498, Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, c. 3, sh. 449-450. Atatürkçülük (YÖK) Yayını. sh. 56

⁴³ Güneş, İhsan; Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923). Eskişehir. 1985, sh. 156-157

tır⁴⁴. Mustafa Kemal 1 Aralık 1921'de Büyük Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmada halkçılık konusunda görüşlerini daha da açık bir şekilde ifade etmiştir: "Çalışmak sayesinde her hakkı iktisab ederiz (kazanırız). Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını sa'yda muarrâ (çalışmadan) geçirmek isteyen insanların bizim heyet-i ictimaiyemiz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur. O halde ifade ediniz efendiler Halkçılık nizâm-ı ictimaiyesi (toplumsal düzenin) sa'yine (çalışmasına, hukukuna istinad ettirmek (dayatmak isteyen) bir meslek-i ictimaiyedir"⁴⁵.

1927'de Halk Fırkası Kongresinde Halkçılık Programı yer almakta ve 1931'deki parti programında da bunun esasları şöylece açıklanmaktadır: "İrade ve hakimiyet kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşı vazifelerini tamamiyle yerine getirmek için kullanılması, partinin başlıca prensiplerindedir. Kanunlar önünde mutlak bir eşitlik kabul eden, hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan yurttaşları, halktan ve halkçı olarak kabul ederiz. Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil, fakat ferdi ve ictimai hayat için iş bölümü bakımından türlü hizmetlere ayrılmış bir cemaat saymak esas prensiplerimizdendir. Partinin bu prensipte göz önünde tuttuğu gaye, sınıf kavgaları yerine ictimai nizam ve tesanüdü (sosyal düzen ve birliği) elde etmek ve menfaatler arasında birbirine zıt olmayacak surette ahenk yaratmaktadır⁴⁶.

Halkçılığın üç önemli unsuru vardır. Birincisi halk yönetimi (siyasî demokrasi), ikincisi eşitlik, üçüncüsü sınıf mücadelesinin kabul edilmeyişidir⁴⁷.

Gazinin halkçılıktan anladığı husus hürriyetçi, siyasî demokrasi-dir. Ancak, O'nun anlayışına göre bu hürriyet sonsuz değildir. Bunu kendisi şöyle ifade eder: "Ferdin birinci hakkı, tabii yeteneklerini serbestce geliştirebilmesidir. Bu gelişmeyi temin için ise, en iyi vasıta, ferde başkalarının benzer haklarına zarar vermeksizin, tehlike ve zarar kendine ait olmak üzere, ona kendi kendini istediği gibi sevk ve idare etmeye müsaade etmektir. İşte bu serbest gelişmeyi sağlamak, ferdi hakların oluşturduğu çeşitli hürriyetlerin tüm amacıdır. Bu haklara hürmet etmeyen siyasî cemiyet esas vazifesinde kusur etmiş olur

44 Söylev ve Demeçler, c. I, sh. 166

45 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1961. c. 1, sh. 196, Arı, İnan; aynı kitap, sh. 76-77

46 Aydemir, Ş.S.; Tek Adam, c. 3, sh. 450-451.

47 Aydemir, Şevket Süreyya; Tek Adam, c. 3, sh. 451

ve devlet varlığının sebebini ve mânasını kaybeder. Çağdaş demokraside ferdi hürriyetler, özel bir değer ve önem almıştır; artık ferdi hürriyetlere devletin ve kimsenin müdahaleleri söz konusu değildir.”⁴⁸

Gazinin hürriyet hakkındaki düşüncelerinin oluşmasında okuduğu yabancı kitapların etkisi muhakkak fazladır. Örneğin, Jean Jacques Rousseaux'nun *Contrate Sociale* “Sosyal Anlaşma” adlı kitabı okuyan Gazi kitap içinde “kanun”, Kanun koyucu, halk, Kanunların taksimi... kuvvet-i hakimiyeti nasıl muhafaza ve idame eder... umumi irade” gibi ifadeleri yazmıştır⁴⁹.

Hürriyetlerin neler olduğunu ve korunmasını Mustafa Kemal şu şekilde açıklamaktadır: “Mevzubahis olan hürriyet, ictimai ve medenî insan hürriyetidir. Bu sebeple ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti gözönünde bulundurulmak lâzımdır. Diğerinin hak ve hürriyeti ve milletin müşterek menfaati ferdi hürriyeti tahdid eder (sınırlar). Ferdi hürriyeti tahdid (sınırlama) devletin de adeta esâsi ve vazifesidir. Çünkü, devlet ferdi hürriyeti temin eden bir teşkilât olmakla beraber, aynı zamanda bütün husûsî faaliyetlerin, umûmî ve millî maksatlar için birleştirmekle mükelleftir (yükümlüdür). Hürriyet başkasına muzır (zararlı) olmayacak her türlü tasarruflarda bulunmakdır denildiği zaman, vatandaş hürriyetinin, yalnız bunu gaye olduğu, devletin bu gayeyi temin için bir vasıta telakki edildiği ifade edilmiş olur. Fakat bu vasıta ki, milletin umûmî menfaat ve gayesini muhafaza edecektir”⁵⁰. Mustafa Kemal, 1 Mart 1923’de gene hürriyetin sonsuz olmadığına şu şekilde dikkati çekmiştir: “Nihayetsiz bir hürriyet, kabil-i tasavvur değildir (düşünülemez), hakların en büyüğü olan hakk-ı hayat bile mutlak değildir”⁵¹. Çok açık bir şekilde bir kişi devletin ve milletin amacına aykırı hareket ederse, O’nun bu hürriyeti elinden alınacaktır. Hürriyet bir başkasına zarar vermeden kullanılmalıdır. Demokratik düzende bu düzen her zaman geçerlidir. Şahıslar hürriyetlerinin bir kısmını seve seve devlete vermişlerdir. Mustafa Kemal, bunu daha açık bir şekilde 15 Şubat 1931’de yaptığı konuşmada şöylece dile getirmiştir: “Vatandaşlar bilmeli-

48 İnan, Afet; *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara. 1969 (Türk Tarih Kurumu Yayını), sh. 52-54, 458-464. Özbudun, Ergun; *Atatürk ve Devlet Hayatı*, Ankara. 1986, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (YÖK Yay.).

49 Tanyol, Cahit; *Atatürk ve Halkçılık*, Ankara. 1981, sh. 183

50 İnan, Afet; *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara. 1968, sh. 291 (İş Bankası Yayını).

51 Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri*, Ankara. 1961, c. 1, sh. 309

dir ki, vicdânî ve fikrî hürriyet vardır. Fakat, nihayet bunlar nâmahdûd (sınırsız) değildir. Ferdî hürriyet karşısında fertlerin heyet-i umûmiyesinin kurduğu ve dayandığı bir de devlet vardır. O devletin iradesi ve hakimiyeti vardır... Vatandaş olan fertler kendi hürriyetlerinin bir kısmını seve seve, lüzumlu görerek devlete zaten devretmişlerdir"⁵². Devletin güvenliği için hürriyetlerin zaman zaman kısıtlanabileceğini belirtmiştik. Doğudaki Şeyh Sait İsyanı nedeni ile 1925'de Takrîr-i Sükûn Yasası çıkarılıp ve istiklâl mahkemeleri kurulunca, bazıları bunu istibdad aracı olarak göstermeye kalkmıştı. Oysa, bunlar devletin devamlılığı ve bağımsızlığı için kurulan, sosyal gelişmelerin sağlanması için yapılan hizmetlerdi. Mustafa Kemal bunu çok açık bir şekilde dile getirmişti: "Biz fevkâlade ittihaz olunan (Olağanüstü kabul edilen) ve fakat kânûnî olan tedbirleri, hiçbir vakit ve hiçbir surette kanunun üzerine çıkmak için vasıta olarak kullanmadık; aksine, memleketde sükûn ve asayiş tesisi için tatbik ettik; devletin hayat ve bağımsızlığını temin için kullandık. Biz o tedbirleri, milletin medenî ve sosyal gelişmesinde faydalı kıldık... Aldığımız fevkalade tedbirlerin tatbikine lüzum kalmadığı görüldükçe, onların tatbikinden vazgeçmekte tereddüd gösterilmemiştir"⁵³. Nitekim, şartlar oluştuğunda çok partili seçime gidilmiştir.

Eşitlik konusu 1923 tarihli tüzük ile Halk Fırkasının esaslı prensiplerinden birisi olmuştur. Tüzüğün 2. maddesinde şöyle denilmektedir: "Halk Fırkası nazarında halk mefhûmu (kavramı), herhangi bir sınıfa münhasır (ait) değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan umûmiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavâtı (eşitliği) kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatın, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vaz' etmedeki (uygulamadaki) mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertlerdir"⁵⁴. Daha önce de bahsettiğimiz üzere yasaların önünde imtiyazsız kişilerin halk olarak kabul edildiği 1927 ve 1931 tarihlerinde Halk Fırkasının programlarında yer almıştı.

Halkçılık sınıf mücadelesini de kabul etmemektedir. Mustafa Kemal, Birinci Büyük Millet Meclisinde, Meclisin sefaleti ortadan kaldıracağını, refah ve saadeti sağlayacağını belirtmekte ve "Bundan

52 Toros, Taha; Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Adana. 1939, sh. 59-60. İnan, Arı; aynı kitap, sh. 114-115.

53 Nutuk, II, (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını), İst. 1960, c. 2, sh. 894 Özbudun, Ergun; aynı makale, Atatürkçülük (Yök Yayını), sh. 60-61

54 Atatürkçülük (Genelkurmay Yayını), Üçüncü Kitap, İst. 1984, sh. 40. Özbudun; Ergun, YÖK Yayını, aynı makale, sh. 64

dolayı toprak, eğitim, adalet, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meselelerde ictimai uhuvvet (sosyal kardeşlik-dayanışma) ve yardımlaşmayı hakim kılarak, halkın ihtiyaçlarına göre yenilikleri ve kuruluşları meydana getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasî ve ictimâî ilkelerini milletin ruhundan almak ve uygulamada milletin eğitlimlerini ve geleneklerini gözetmek fikrindedir” diyerek eşitliğin sağlanacağını ifade etmekteydi⁵⁵.

Atatürkcü halkçılık anlayışı, toplumun bütün kesimlerinin ekonomik bakımdan eşit seviyeye, en azından refaha ulaştırmayı hedeflemektedir. Mustafa Kemal, 1 Mart 1922’de Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada köylüye verilen önemi vurgulayarak, köylünün çalışmasının sonucunun alınması gerektiğini, bunun içinde çağdaş ekonomik tedbirlerin artırılacağını açıklamaktadır⁵⁶.

Atatürkcü halkçılık anlayışı sosyal adalete, sosyal güvenliğe, ekonomik haksızlıkların giderilmesine, yani adaletli gelir dağılımına önem verir. Eğer bunlar gerçekleştirilirse sınıf mücadelesi de kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Mustafa Kemal, kendi halkçılık anlayışının kominizm ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığını 14 Ağustos 1920’de yaptığı konuşmasında şöylece açıklamış idi: “... Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki, Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim inancımıza göre, milletimizin hayatını ve yükselmesini sağlayacak olan, kendi hazm kabiliyetiyle uyumlu olan görüşlerdir... Bizim görüşlerimiz ki halkçılıktır-kuvvetin, kudretin, hakimiyetin idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir! Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir.”⁵⁷

Gerçekten de Türkiyede milyonerler yoktur. Sanayii tesisleri yok denecek kadar az olduğu için de işçi sınıfı tam yerleşmiş değildir. Rusyada yayınlanan beyannamelerde işçi ve çiftçi sınıfı ön planda yer almaktadır. Aslında gelişmemiş bir işçi ve çiftçi sınıfı diktatörlüğün ana kaynağını teşkil eder. Sonuçta da Rusya durumuna buna yönelecektir.

Mustafa Kemal, halkçılık hakkındaki düşüncelerini Halk Fırkasını kurarak gerçekleştirmek istemektedir. Nitekim, 16 Ocak 1923’te

55 Özbudun; aynı makale, sh. 65

56 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, I. sh. 205

57 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, c. I, sh. 101

İstanbul gazetelerinin temsilcilerine halk adı altında bütün milleti birleştirmek ve refaha kavuşturmak istediğini açıklamıştır⁵⁸. Çünkü, Türkiyede sınıf yoktur. O, bu düşüncesini 27 Ocak 1923'te İzmir'de halka bunu şöylece açıklamıştır: "Bence bizim milletimiz birbirinden çok farklı menfaatleri takib edecek ve bu itibarla birbiriyle mücadele halinde bulunagelen çeşitli sınıflara sahip değildir. Mevcut sınıflar, birbirlerine ihtiyaç duyan ve kendilerine ihtiyaç duyulan mahiyettedir. Dolayısıyla Halk Fırkası bütün sınıfların haklarını, ilerleme ve saadet yollarını sağlamakla uğraşabilir⁵⁹. Mustafa Kemal'e göre, Türkiye'de sınıflar olmadığına göre Halk Fırkasına bütün millet dahil olmuş olacaktır⁶⁰.

1931 Halk Fırkasının programında da belirtildiği üzere sınıflar yoktur, ancak çalışma grupları vardır. Bunlarda küçük çiftçiler, sanayiciler ve esnaf, amele, işçi, serbest meslek sahipleri, sanayiciler, büyük arazi ve iş sahipleri ile tüccarlardır. Mustafa Kemal'in de düşündüğü gibi, fazlaca çalışanın daha fazla gözetilmesi olağandır. Nitekim, O "Milli Servetin dağıtımında, daha mükemmel bir adalet ve emek sarfedenlerin daha yüksek refahı, milli birliğin muhafazası için şarttır" demektedir⁶¹.

Cumhuriyetçilik:

Mustafa Kemal siyasal yönetim biçimleri içinde egemenliğin kaynağı olan "Cumhuriyet" sistemini benimsemiştir. O, daha 13 Ağustos 1923'de halk egemenliğini açıkca ortaya koymuştu: "Yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir. Geçmişteki yönetim ise bir kişi devleti, kişilerin devleti biçimindedir"⁶².

Saltanat kaldırıldıktan sonra yeni sistem aranmaya başlanmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, O "Cumhuriyet" terimini ilk kez 16 Eylül 1923'de Trabzon'da, 23 Eylül'de de "Newe Freie Presse Gazetesi Muhabirine verdiği demeç sırasında kullanmıştı. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet, Teşkilât-ı Esâsiye'de yapılan değişikliklerle Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

58 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, sh. 60

59 aynı kitap, c. II, sh. 82

60 Aynı kitap, c. II, sh. 97

61 İnan, Afet; Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara 1969 (T.T.K. Yay.), sh. 48, 444

62 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, sh. 320

Cumhuriyet ilkesi Atatürk'ün devlet anlayışının temellerinden olan milli egemenlik ilkesiyle sıkı sıkıya ilişkili olup, onun sonucunda ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilânından iki ay kadar sonra Atatürk 4 Aralık 1923'te Tercüman-ı Hakikat Başyazarına verdiği demeçte, Cumhuriyetin her türlü düşünceye açık olduğunu, ama bu fikirlerin yasal ve samimi olması gerektiğini açıklamıştır⁶³.

Mustafa Kemal, Nutukta Cumhuriyet'in nasıl bir idare tarzı olduğunu şöylece açıklar: "Hakimiyet-i Milliye başka bir meseledir. Cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyet-i idare, istibdad yine başka birer meseledir. Bir kısmı eşkâl-i hükümetdir. Diğerleri milletin iradesinin infaz ve tatbikidir. Bu dört şekil içinde, muhtelif şekilde, hakimiyet-i milliyenin tatbik edildiğini görmekteyiz. Hatta istibdadda bile bir parça vardır... Hakimiyet-i milliye Cumhuriyetin tekâmülü demek değildir. Çünkü hakimiyet-i milliye şekil değildir. Ruh ve esas meselesidir"⁶⁴. Tanzimat ve II. Abdülhamit döneminde kısmen halk egemenliği mevcuttur. Ancak, devletin tüm temel organlarının halk tarafından seçildiği yönetim şekli cumhuriyettir. Oysa, âyân meclisi üyeleri ve bazı görevliler halk tarafından seçilmemektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimi şekli aslında adı konmamış bir cumhuriyet idaresi olarak kabul olunabilir. Nitekim, milletvekillerinden Abdurrahman Şeref "Hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir" dedikten sonra "Kime sorarsanız sorunuz bu, Cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin" demiştir⁶⁵.

Mustafa Kemal'e göre demokrasi prensibini en çağdaş ve mantikî olarak tatbik eden sistem cumhuriyettir. Cumhuriyetde son söz halkın temsilcisi olarak seçilmiş meclisindedir⁶⁶.

Atatürk'ü cumhuriyete yönelten sebepler, O'nun çok uzun süredenberi bu sisteme özlem duyması ve bu sistemin Atatürk'ün ve Türk Milletinin karakterine uygun hürriyet rejimi, en ileri devlet ve hükümet sistemi olması yanında çağdaş ve insanca yaşama düzeninin açık bir ifadesi olmasından ibarettir⁶⁷. O'nun belirttiği üzere, cumhuriyet

63 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1961, c. III, sh. 71

64 Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, İst. 1960, c. II, sh. 885

65 Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, sh. 812

66 İnan, Afet, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara. 1969, sh. 32. Özbudun, Ergun; aynı makale. sh. 45.

67 Eroğlu, Hamza; Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara. 1989, sh. 92-94 Kocatürk, Utkan; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara. 1989, sh. 58-59

milletin kendi istek ve arzusu ile oluşmuş bir siyasî yönetim şekli olup⁶⁸, devletin iktidarını da ifade eder.

Mustafa Kemal, Cumhuriyete ve Cumhuriyetin dayanağı olan milli egemenlik kavramına gönülden bağlıdır. Bu yüzden kendisine ömür boyu cumhurbaşkanlığı önerisi geldiğinde bunu kabul etmemiş ve bunun gerekçelerini 25 Eylül 1930'da Ankara'da bulunan İstanbul gazetelerinin başyazarlarına şöylece açıklamıştı: "Bana ötedenberi bu ve buna mümasil (benzer) teklifler de bulunanlar çok olmuştur. Siz ve efkâr-ı umûmiye (kamu oyu) bilmelisiniz ki bu yoldaki teklifler hoşuma gitmemiştir ve gitmez.

Benim gayem Türkiye'de, yeni Türkiye Cumhuriyetinde millet hakimiyetini takviye etmek ve ebedileştirmektir (sonsuzlaştırmaktır). Dediğiniz gibi gayem Türkiyede, yeni Türkiye Cumhuriyetinde millet hakimiyetini takviye etmek ve ebedileştirmekdir. Dediğiniz gibi bu teklifi benim idealimi cidden rencide eden (sızlatan) bir manada telakki ederim. Bu noktada şu veya bu tefsirlere (yorumlara) giden sözlerin manasını, beni iyi tanımış olan Türk Milleti benden daha iyi takdir eder"⁶⁹.

1930 yılında İsmet İnönü başbakanlıktan ayrılınca, bir gazete O'nun başbakanlığı üstleneceği yolunda yazılar yazmıştı. Bu tür yakıştırmaları sevmeyen Mustafa Kemal, 27 Eylül 1930'da Çankaya'da bazı mütevkillere şu açıklamayı yapmak zorunda kalmıştı: "Arkadaşlarımız içinde başvekillik yapacak zevat çoktur. Fakat bütün bu arkadaşlarım dahil olduğu halde milletin umûmi temayülü (genel eğilimi) benim şu ve bu zaruret karşılığında başvekil olmamı icap ettirirse bu vazifeyi kemâl-tevazu (tam bir alçak gönüllülükle) ve minnetle ifaya müheyyayım (yerine getirmeye hazırım). Bu takdirde benim aynı zamanda Reisicumhurluğu uhdemde (üzerimde) buldurmamın elbette imkân-ı kânûnisi yokdur (yasal olanağı yokdur). O, aynı konuşmasında Amerikan sisteminde olduğu gibi reisicumhurlukla başbakanlık görevini hiçbir şekilde birleştirmeyi düşünmemektedir⁷⁰. O istibdad ve diktatörlüğe hiçbir zaman tarafdar olmamıştır.

Mustafa Kemal çok partili sistemi iki denemeden sonra, zaman ve şartların elverdiği, inkılâpların gerçekleştirilmesinden sonraki bir süreye bırakmıştır.

68 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1959 (İkinci Baskı), c. II, sh. 230

69 Eroğlu, Hamza; Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara. 1989, sh. 97-98

70 Eroğlu, Hamza; aynı kitap, sh. 98

O'nun için en büyük hedef cumhuriyetin korunmasıdır. Bunu Nutukta da belirttiği üzere gençlere bırakmıştır. O, Cumhuriyete ne kadar önem verdiğini 5 Şubat 1924'te İzmir'de düzenlenen Harp Oyunları sırasında İzmirde gazete sahiplerine verdiği ziyafette de açıklamıştı: "Büyük, mühim bir inkılâb oldu. Bu inkılâb milletin selameti namına, hak namına yapıldı. Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek (kurmak) sayesinde düşman ordularını imha etti.. Milletın teyakuzuna (uyanıklığına), milletin terakkî ve tekâmül (ilerleme ve gelişme) ve istidadına güvenerek, milletin azminden asla şüphe etmeyerek Cumhuriyetin bütün icabatını (gereklerini) yapacağız⁷¹."

Mustafa Kemal, bu sistemin ne kadar iyi olduğunu ve korunması gerektiğini de şu şekilde açıklamıştır: "Bu millet, bu memleket yeni rejimi üzerinde dünyanın en makbul bir mevcudiyeti olacaktır. Ben bunu gözlerimle görmeden ölmeyeceğim"⁷². O'na göre tek hedef olan Cumhuriyetin korunması için namuslu çalışmak şarttır⁷³.

Cumhuriyetin ilânından sonra, buna bağlı olarak bu büyük inkılâbın gereği diğer inkılâblar arka arkaya gerçekleştirilecektir. Türkiye Cumhuriyeti yüzyıllardır süregelen ama artık köhneleşmiş ve modası geçmiş, esasen tarihe karışması gerekli olan saltanatı yıkarak önemli bir ihtilâl yapmış ve Cumhuriyeti kurarak yeni siyasî rejimini bütün dünyaya duyurmuş, bu sistemin şemsiyesi altında inkılâbları da gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyetçiliğin inkılâpların en önemlilerinden olan laikliği ateşli bir şekilde savunduğunu da bilmekteyiz. Nitekim, 31 Ekim 1924'te Cumhuriyetin Birinci Yıldönümü nedeniyle O, Bakit Gazetesi Muhabirine verdiği demeçte bu konuda şöyle demektedir: "Artık Türkiye, din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar⁷⁴. 1930'da ise O, halk idaresi olan Cumhuriyet laik bir sistem olduğunu şöylece vurgulamıştı: "Türk milleti, halk idaresi olan Cumhuriyetle idare olunur bir devlettir. Türk devleti laikdir. Her reşit dinini seçmekte serbesttir". Atatürk, cumhuriyetin resmî dini olmadığını, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrı tutulması gerektiğini de konuşmalarında dile getirmektedir: "Türkiye Cumhuriyetinin resmî dini yoktur. Din telakkisi vicdânî olduğundan, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetden ayrı tutmayı milletimizin çağdaş ilerlemesinde başlıca muvaffakiyet etkeni görür"⁷⁵.

71 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1959, c. II, sh. 165-166

72 Kocatürk, Utkan; Atatürkün Fikir ve Düşünceleri, Ankara. 1984, sh. 60

73 İnan, Afet; Atatürkün Büyük Nutkunun Müsveddeleri Üzerinde Arkadaşların Eleştirileri ve Gençliğe Seslenişi, Ankara. 1980 (50. Yıl Semineri), sh. 38

74 Atatürkün Söylev ve Demeçleri, Ankara. 1961 (İkinci Baskı), c. III, sh. 76.

75 Kocatürk, Utkan; Atatürkün Fikir ve Düşünceleri, Ankara. 1984, sh. 63